

Zo begon het

Engeland bakermat van moderne atletiek

In 2001 bestaat de KNAU honderd jaar. Dat komt niet overeen met honderd jaar georganiseerde atletiek, omdat al vóór 1901 twee atletiekbonden in Nederland actief waren.

In 1889 dachten voetballers en atleten dat zij het samen onder één dak met elkaar konden vinden door de oprichting van de Nederlandsche Voetbal en Athletiek Bond. Dit jaar wordt, ondanks de scheiding van geesten in 1895, door de KNVB nog steeds als oprichtingsjaar aangehouden. In 1896 nam de Nederlandsche Athletiek Bond de atleten onder zijn hoede. In 1901 verdween de NAB en schaarden de atleten zich onder het vaandel van de Nederlandsche Athletiek Unie, de NAU: de huidige KNAU.

Wij beginnen dit boek echter in 1870, omdat in dat jaar al sprake was van atletiek in Nederland. Dat betekent niet, dat wij de relatie met de sportbeoefening in het oude Hellas, onder het toezicht van Griekse oppergod Zeus, ontkennen. Er zijn aanwijzingen dat al rond 1000 jaar vóór Christus bij Olympische- en andere Griekse Spelen werd gelopen, geworpen en gesprongen. Van veel later dateert het gegeven, dat in Engeland tijdens het Angelsaksische tijdperk (700-1100), dorpspleinen het toneel waren van hardlooptoernooien.

De Vikingen die zich tussen 800 en 1100 ook in Ierland hadden gevestigd, hielden daar tijdens hun traditionele feesten eveneens atletiekwedstrijden. Dat waren de Lugnas Games, later Tailteann Games genoemd, met loopnummers, hoogspringen, polsstokhoogspringen, steenstoten en speerwerpen.

In de vroege Middeleeuwen werden in Engeland, aan het hof van Koning Hendrik II (1154-1189), hardlopen, worstelen, gewichtwerpen, steenstoten en vormen van springen beoefend. In 1330 verbood de Engelse koning Edward III de beoefening van atletiek, omdat het boogschieten daaronder zou lijden. Het verbod werd in 1414 opgeheven. Van de Engelse koning Hendrik VIII

(1509-1547) weten wij niet alleen dat hij als Koning Blauwbaard twee van zijn zes vrouwen liet onthoofden, maar dat hij zich ook bekwaamde in het hamerwerpen. Dit werptuig bestond uit een houten steel, waaraan een steen was bevestigd in de vorm van een voorhamer. Het was de voorloper van kogelslingeren. In Engeland en Duitsland gelden nog steeds de benamingen: 'Hammer Throw' resp. 'Hammerwerpen'. België houdt het op hamerslingeren. Vanaf 1636 werden jaarlijks door de militaire academie in het Engelse Sandhurst atletiekwedstrijden gehouden. Deze wedstrijden,

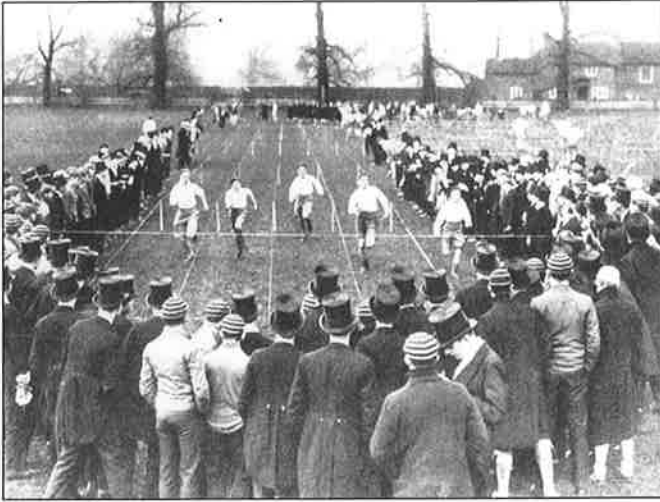
Hamerslingeren gebeurt nog elk jaar in Schotland bij de Highland Games

bekend als de 'Cotswold Olympics', hebben tweehonderd jaar bestaan. Engelse edelen lieten in de zestiende en zeventiende eeuw voor weddenschappen hun 'footmen' op kermissen en markten tegen elkaar uitkomen. Dat waren getrainde mannen. Hun eigenlijke taak was hard voor de koets van de meester uit te lopen om hem tegen gespuis te beschermen en zijn komst zonder hijgen aan te kondigen.

In de zeventiende eeuw kende Engeland de 'Olympick Games', waarvan atletiek een van de onderdelen was. Het was een poging het sportieve cultuurgoed van het oude Hellas nieuw leven in te blazen.

De moderne atletiek ontstond in Engeland in de negentiende eeuw. Het werd toen mogelijk op enigszins betrouwbare wijze tijden en afstanden te meten. Dat de ontwikkeling van de atletiek in de huidige vorm haar bakermat in Engeland had, blijkt uit de markante gegevens die wij in chronologische volgorde vastleggen:

- * 1817: In het Graafschap Suffolk wordt door majoor Mason uit Necton de eerste atletiekvereniging opgericht: 'Necton Guild'
- * 1825: In de universiteitsstad Uxbridge en op het nog steeds beroemde Lord's Cricketveld in Noord-Londen vinden atletiekwedstrijden plaats voor amateurs
- * 1837: Eton College (Oxford) houdt als eerste een 100-yards hordenwedstrijd
- * 1843: Eton College breidt het atletiekprogramma uit met sprintnummers en steeplechases
- * 1849: De militaire academie (Royal Academy) in Woolwich begint met atletiekwedstrijden voor cadetten
- * 1850: Atletiekwedstrijden in Oxford
- * 1851: Eton College begint met ver- en hoogspringen
- * 1855: Atletiekwedstrijden in Cambridge
- * 1855: Eerste boek over hardlopen wordt in Engeland gepubliceerd

Sprintwedstrijden op het Eton College in Oxford rond 1870

zonder kousen of sokken. Dat was bijzonder, want jongens boven de twaalf droegen geen korte broek meer. Ik was toen een turf van een jaar of vijf. Op mijn tiende zag ik voor het eerst een wedstrijdje van Engelsche heren in Oostende. Ik vond het prachtig en het trok mij geweldig aan. Dat was in 1875. Toen ik weer thuis in Haarlem was, oefende ik een beetje in deze hoogst eigenaardige buitenissigheid. Ik durfde dat feitelijk nooit te doen als er iemand keek. Ik voelde heel goed aan, dat men dat allerdooft zou vinden.'

- * 1863: Oprichting eerste burgeratletiekvereniging onder de naam 'Mincing Lane Athletic Club'. Drie jaar later veranderde men de naam in London Athletic Club
- * 1864: Eerste van een lange reeks atletiekwedstrijden tussen de universiteiten van Oxford en Cambridge
- * 1866: Eerste Engelse atletiekkampioenschappen te Londen (West Brompton)
- * 1867: In Londen wordt de eerste sintelbaan aangelegd

Snelwandelen was in de achttiende eeuw al populair in Engeland. Al vóór 1900 werd in dat land voor grote sommen geld van pub tot pub gesnelwandeld. In 1867 waren in Londen de eerste nationale kampioenschappen.

De voortrekkersrol van Albion blijkt verder uit de oprichting in 1880 van de AAA (Amateur Athletic Association), 's werelds oudste atletiekbond. Het is daarom niet verwonderlijk dat in de atletiekreglementen veel Engelse maten en gewichten zijn overgebleven. De 7,26 kilogram zware kogel weegt evenveel als de kogel van 16 lbs (0,45375 kilogram = 1 lbs), waarmee Koning Blauwbaard al wierp. De hoogte van de horde van 91,4 centimeter is exact één yard. De breedte van de steeple-balk van 3,66 meter komt overeen met vier yards. De Internationale Amateur Atletiek Federatie (IAAF) besloot in 1970 alle Engelse afstanden, met uitzondering van de mijl, te schrappen en de

betrokken records als beste wereldprestaties te erkennen. De Engelse invloed bleef niet tot Nederland beperkt. Dit blijkt uit de geschiedschrijving van de Franse, Engelse en Duitse atletiekorganisaties, die uit de laatste decennia van de negentiende eeuw stammen. In die periode kwam een eind aan het hardlopen als attractief onderdeel op kermissen en volksfeesten, waar om geldprijzen werd gelopen en waarop weddenschappen werden afgesloten. Het verschijnsel 'Sport' had zijn intrede gedaan.

De Engelse kostscholen hadden al snel een faam tot ver buiten de landsgrenzen. Zij boden de beter gesitueerden de mogelijkheid hun kinderen een elitaire opleiding te laten volgen. Hardlopen over yards en mijlafstanden, sprints, steeplechases, cross country's, snipperjachten en hardlopen met handicap waren onderdelen van de jaarlijkse college meetings, met hele families als toeschouwer. In de vakanties waaierden de scholieren over Europa uit en legden daar vaak de basis voor een, vooralsnog bescheiden, ontwikkeling van de atletiek.

Pim Mulier, een van de jongens van het eerste uur, schreef daarover in 1921:

'De eerste gegevens voor atletiek sprokkelde ik bij elkaar op de kostschool van mijn groote broer in Noordwijk. Dat was onmiddellijk na de (Frans-Duitse, red.) oorlog van 1870. Ik zag daarvoor het eerst een groote stevige Engelsche jongen loopen in een korte broek,

Eerste wedstrijden

De publicaties over waar en wanneer de eerste echte atletiekwedstrijd in ons land plaatsvond, komen niet met elkaar overeen. Volgens sportpionier Pim Mulier – die in latere jaren zichzelf nog al eens tegensprak – zou hij in 1877 op het landgoed Berckenrode in Heemstede, met steun van de eigenaar Hendrik van Wickevoort Crommelin, aan een wedstrijd hebben deelgenomen. Winnaar zou de 15-jarige Jo Moch zijn geweest, met de 13-jarige Mulier op de tweede plaats en jhr. Quarles van Ufford als derde. Vast staat dat een jaar later een wedstrijd werd gehouden op het landgoed Rooswijck in Velsen, dat in latere jaren plaatsmaakte voor Hoogovens. De organisatie was in handen van Del Court van Krimpen, eigenaar van dit landgoed en een vriend van Muliers vader. Van de 20 deelnemers won de 14-jarige Mulier de 2000 meter cross country, bestaande uit twintig natuurlijke en kunstmatige hindernissen. Hij moest daarna felle strijd leveren op de 100 meter. Tot drie keer was een 'dead heat' het resultaat. Na vier keer was Mulier ook hier de snelste. Het uithoudingsvermogen zal wel een rol hebben gespeeld. Hij ging naar huis met twee fraaie bierglazen. In zijn in 1895 uitgegeven boek *Athletiek en Voetbal* laat Pim Mulier weten dat de veldloop van 1878 in Velsen het eerste atletiekevenement was. De wedstrijd van 1877 in Heemstede wordt in zijn boek niet genoemd. De eerste baanwedstrijd vond op instigatie van baron G. de Salis en

Bram de Wit op 16 oktober 1886 in Amsterdam plaats, op een terrein achter het Rijksmuseum. Dit terrein werd later door een brede boulevard tussen Rijksmuseum en Concertgebouw doorsneden. Naast Nederlanders deden ook Engelsen en Belgen mee. Mulier won de race over één ronde in 53,4 seconden. De Belg Foxall werd eerste op de mijl in 5.37,0. Inzet van deze door de Amsterdamsche Sport Club (ASC) georganiseerde wedstrijden waren naast een horloge en een paar schaatsen ook de Vreemdelingenprijs voor de beste buitenlander, de Toekomstprijs voor jongens van 14 tot 17 jaar en de Schaatsenrijdersprijs, ter stimulering van deelneming door schaatsenrijders. ASC was de eerste club in Nederland die zich met atletiek bezighield. Aan de wedstrijd van ASC in 1887 kon Mulier niet meedoen. Hij was van zijn vélocipède gevallen. In het verslag over de wedstrijd van ASC uit 1888 stond vermeld, dat de totalisator weinig werd gebruikt. Toch namen sommige verenigingen in hun statuten op dat wedden bij atletiekwedstrijden was verboden. De clubs wilden Engelse toestanden voorkomen. Tegen het eind van de negentiende eeuw werd in Engeland geregeld geknoeid bij weddenschappen. Atleten wonnen, of wonnen niet, al naar gelang hun vrienden de weddenschappen hadden afgesloten. Een afgesproken teken vlak voor de start was voldoende voor de atleten te weten, hoe de wedstrijd zich moest ontwikkelen.

De 'bellemannen'

Dat hardlopers doodlopers zijn, is een standaard-uitdrukking uit de negentiende eeuw. Het geeft aan, hoe bevooroordeeld de sportbeoefening in de beginjaren werd bekeken en met welke problemen de pioniers te maken hadden. Bovendien werd de 'hardloperij' in die eeuw uitgedragen door lieden die voor geld hun kunsten vertoonden bij kermissen, volksfeesten en op jaarmarkten. Berucht waren de 'bellemannen'. Zij waren potsierlijk uitgedost en behangen met belen. Deze bedelende hardlopers wekten de suggestie altijd in bewe-

ging te zijn. Het volksgeloof wilde dat de bellemannen hun milt hadden laten verwijderen om geen last te hebben van steken in de zij.

De Revue der Sporten berichtte in 1920 over de bellemannen:

'Het was in Amsterdam dat men omstreeks het jaar 1835 den hardlooper Ditmar van Saksen Gotha met zijn vrouw zag, beiden in kermistheatherkostuum. Met rinkelende bellen aan 't lijflieden zij op een kappersdraffe langs de buitensingels; het buitengewone van de vertooning was dat de man achteruit en de vrouw vooruit liep.'

Sportbeoefening een excentrieke bezigheid

Hardlopen riep ook agressie op. Wie dat deed, had vast iets op zijn kerfstok. Boerenzonen gooiden met stenen. Honden begonnen te blaffen en werden losgelaten. Vandaar dat Pim Mulier bij voorkeur in zwart tenue en tegen het invallen van de duisternis zijn rondjes liep. Wielrijders hadden minder last. Zij zaten veiliger op hun hoge vélocipèdes. Bovendien was een wielrijder 'deftig', omdat de gewone man zo'n 'machine' niet kon betalen. Sportbeoefening bleef lange tijd een excentrieke bezigheid, ook omdat de sportkleding veelal de lachlust opwekte. Kenmerkend voor het hardlopen in de beginperiode was de opmerking van de vader van Pim Mulier tegen een vriend: *'Pim doet afen toe vreemd, hij loopt hard.'*

Bovendien vonden vele mensen korte broeken en blote benen onzedelijk. De atleten kregen als advies: *'Het korte broekje kome tot op het kniegewricht. Kortere kleedingstukken staan onaesthetisch, geven aanstoot en doen aan kermisloopers denken, evenals onbedekte schouders.'*

'Sport is niet gezond, je kunt er wat van krijgen', heette het in die dagen en nog veel jaren later. Mulier over die tijd: *'Een ouderwetse arts in Heemstede vond het loopen slecht voor het hart en voor de heele constitutie. Mijn vader vond het wel aardig en vergunde mij nu en dan naast zijn Friesche harddravers vrij lange einden mee te draven. Toen in 1886 een wedstrijd werd gearrangeerd in Amsterdam moest ik eerst goed dui-*

delijk maken dat er geen kermiskerels zouden komen met bellen aan hun lijf.'

Specifieke atletiekbeoefening kwam weinig voor. Bijna iedere sporter beoefende meer takken van sport, waaronder wielrennen, cricket en vooral voetballen. Dit leidde tot een nauwe samenwerking, ook op organisatorisch gebied. Een bekend atleet uit die tijd, het latere NAU-erelid Carel Jibben, trainde op systematische wijze. Dat was in die jaren zeer bijzonder. Hij wist zich nog te herinneren dat bij de eerste wedstrijden in Amsterdam als publiekstrekker een grote zeeman was ingehuurd. Die startte opzettelijk een paar keer te vroeg en maakte daarna een paar clowneske koprollen.

Koningin Emma schonk medaille

In 1893 organiseerde de Amsterdamsche Athletische Club (niet het latere AAC) internationale wedstrijden over de weg met als parcours Rechthuis – Watersgraafsmeer – Utrecht – Hilversum – Rechthuis – Watergraafsmeer. Koningin Emma schonk bij die gelegenheid een grote bronzen medaille.

Lichte en zware atletiek

Ook de krachtsporten behoorden tot de 'athletiek'. Dat was niet zo verwonderlijk, want 'athletiek' is afgeleid van het Griekse woord 'athlon' dat wedkamp betekent. Om verwarring te voorkomen werden als onderscheid de benamingen lichte en zware atletiek gebruikt. Onder zware atletiek vielen de krachtsporten, hardlopen en springen onder lichte atletiek. Na de oprichting van de Nederlandsche Kracht Sport Bond in 1903, werd geleidelijk aan het begrip 'zware atletiek' vervangen door worstelen en gewichtheffen. Lichte atletiek is nu atletiek, maar in Duitsland wordt nog steeds 'Leichtathletik' gebruikt. Lichte en zware atletiek werden ook wel omschreven als veld- en zaalathletiek.

Snipperjachten

Populair in de beginperiode waren

de snipperjachten, afgekeken van de Engelse 'paperchases'. Bekend is dat Nederlands oudste voetbalclub, de Koninklijke HFC, al op 16 oktober 1887 een snipperjacht organiseerde en daarmee nog jaren doorging. Twee middelmatige lopers fungeerden als haas, omdat anders de kans te klein was hen te achterhalen. De hazen lieten papiersnippers achter om de achtervolgers, de vossen, in staat te stellen de jacht op hen te openen.

Fraaie journalistiek uit begintijd

Over de in oktober 1889 door ASC georganiseerde internationale wedstrijden verscheen over de 100 yards – die niet in banen werd gelopen – het volgende verslag:

Allen staan met ingehouden adem op de streep. Het is een der aardigste dingen, die men zien kan. Traun weinig gebogen. Spinks vrijver naar voren. Mc.Innes met alle spieren gespannen en Meijer met de vuisten vooruit. Eerst een foutiefafgaan, allen terug. Aft daar gaat het klik klak, klik klak, sneller dan men het zeggen kan, kletteren de dunne schoentjes over de baan, Mc.Innes vooraan, Spinks het laatst. Traun en Meijer zijn hem circa 1/2 meter voor. Twintig meter verder begint Meijer op te zetten.

Op 50 meter krijgt hij een opening, doch door het aanzetten van Spinks kan hij er niet door. Weer probeert hij het, links ditmaal.

Te vergeefs; reeds zijn de tien seconden om; Mc.Innes is een tweetal passen achter en klaagt over het verzwikken van een niet geheel hersteld kniegewricht. Traun komt prachtig binnen in onverbeterlijken stijl, vlak daarachter (1/2 meter) Spinks, die op 80 meter een tikje van Traun tegen den arm kreeg, daarna Meijer, in het laatst sterk voorschietende.

Als een momentphotografie, zoo snel is alles voorbijgegaan en weldra wordt het bekend. Otto Traun's (Hamburg) tijd is 10 1/5 seconde. John Spinks (Burton-on-Trent) no. 2. heeft 10 2/5, Johan Meijer (Nederland) 10 3/5, en Alb. Mc.Innes (Hull) 10 4/5

John Spinks eerste recordhouder sprint

(dit laatste naar gissing). Bravo Traun!

In het verslag komt de naam voor van John Spinks. De in Bennebroek wonende Engelsman was lid van het Haarlemse Sparta. Hij was de eerste Nederlandse recordhouder op een sprintnummer. Spinks bracht in 1890 het nationale record op de 100 yards op 10,6 en in 1891 op 10,4 seconden. Hij was ook Nederlands recordhouder op de 1/4 mijl (56,4) en de 110 yards horden (14,8). Bij dit laatste nummer ging het om negen horden van elk 91,40 centimeter hoogte.

De eerste uit de rij van bekende Nederlandse sprinters was Piet van de Rivière van de Amsterdamsche Athletische Club (niet het latere

AAC). Hij bracht in 1895 het Nederlands record op de 100 meter op 11,0. Het hield twintig jaar stand.

De medicus Sasse, chef van het Militair Hospitaal te Nijmegen, liet na het bijwonen van een atletiekwedstrijd het volgende ingezonden stuk plaatsen:

'Hoe de jeugdige strijders den eindpaal bereikten, hoe hun ge-laatskleur was en in welken staat van uitputting enkelen verkeerden, waag ik niet te beschrijven. Dat ik echter op 't punt was naar een, op wien ik 't meest 't gezicht had, toe te gaan, om te zien of mijne hulp of tenminste mijn onmiddellijke nabijheid ook gewenscht was, wil ik u verzekeren. Hoewel van gezonde en harmonische lichaamsontwikkeling een groot voorstander, meen ik, dat een woord van protest van medische zijde niet mag achterwege blijven als de beoefening der sport een weg inslaat als waarvan ik Zondag getuige was. Dergelijke oefeningen hebben volgens mij geen enkel practisch nut, integendeel en opwindende lichaamsinspanning aan menige gezondheid een ernstige knak kan worden toegebracht. Als dit nog niet is geschied, verheugt me dat ten zeerste en dat dit niet alsnog geschiedt hoop ik van harte, maar afte keuren blijft volgens mij deze wijze van beoefe-

Records loopen der N. V. en A. B. op primo November 1894.

AFSTAND.	D A T U M.		NAAM DER HOUDERS.	WOON-PLAATS.	T I J D.	PLAATS.	AARD DER BAAN.
	JAAR.	MAAND.					
B A A N.							
100 M.	1891	6 Sept.	P. W. Calkoen.	Haarlem.	11 1/4 sec.	den Haag.	Sintelbaan.
200 "	1892	7 Aug.	" " "	" " "	24 1/2 "	" "	Wielersbaan.
600 "	1891		Ch. G. Landréo.	Amsterd.	1 min. 45 1/2 "	Amsterdam.	Baan.
1000 "	1894	1 Sept.	J. Stok G.Jzn.	Rotterdam.	3 " 24 1/2 "	Rotterdam.	"
100 Yards	1890	18 Juli	J. W. Spinks.	Haarlem.	10 1/2 "	Rotterdam.	Sintelbaan.
1/4 E.M.	1892	19 Juni	„Rapid“ (G. W. Booth).	Den Haag.	59 1/2 "	Scheveningen.	Wielersbaan.
1/4 "	1894	1 Sept.	O. A. J. Hagen.	Amsterd.	2 " 12 1/2 "	Rotterdam.	Sintelbaan.
1 "	1891		C. F. Jibben.	" "	4 " 50 1/2 "	Scheveningen.	Wielersbaan.
2 "	1894	1 Sept.	J. Stok G.Jzn.	Rotterdam.	11 " 8 1/2 "	Rotterdam.	Sintelbaan.
3 "	1891		C. F. Jibben.	Amsterd.	17 " 53 1/2 "	Scheveningen.	Wielersbaan.
4 "	1892		Distance (Chas Peters.)	Den Haag.	27 " 5 1/2 "	" "	"
5 "	"	"	"	"	34 " 2 1/2 "	"	"
6 "	"	"	"	"	41 " 55 1/2 "	"	"
7 "	"	"	"	"	48 " 23 "	"	"
8 "	"	"	"	"	56 " "	"	"
9 "	"	"	"	"	1 u. 3 m. 38 sec.	"	"
10 "	"	"	"	"	1 " 11 " 83 1/2 "	"	"
13296 M.	"	"	"	"	1 uur.	"	"
B A A N M E T H I N D E R N I S S E N.							
900 M.	1887	1 Oct.	Alb. Mac Innes.	Hull.	46 sec.	Amsterdam.	Sintelbaan.
600 "	1887		George Jurjens.	Amsterd.	"	"	"
110 Yards	1892	14 Aug.	J. W. Spinks.	Haarlem.	14 1/2 "	"	Wielersbaan.
1/4 E.M.	"	7 "	" " "	" " "	1 min. 1/2 "	Arnhem.	"
W E G.							
10000 M.	1894	Mel	J. P. W. v. Nieuwland.	Zwolle.	41 min-40 1/2 sec.	Zwolle.	Straatweg.
26000 "	1898		F. Sparnaaj.	Rotterdam.	1 uur 49 min.	Rotterdam.	"

Athletiek.

Hardloopen.

De wedstrijden in het hardloopen, te houden te Scheveningen op Zondag 19 October, zullen ten 1^u4, ure een aanvang nemen.

De entrée-prijzen zijn gesteld voor niet-leden: op de tribune f0.50, overige terreinen f0.25.

Inschrijvingen voor de wedstrijden in het hardloopen te Scheveningen op Zondag 19 Oct. 1891

1/4 ENGELSCH MIJL.

„Long”	Nieuwer-Amstel.
M. E. v. d. Werk	Leiden.
R. Beekman	Amsterdam.
L. H. v. d. Roovaart	Scheveningen.
J. Rodney	Den Haag.
J. W. Spijks	Bennebroek.
J. D. Houtman	Haarlem.
Forward
R. Anema	Scheveningen.
„Ajan-Blanda”	Haarlem.
J. G. Wilbrennick	Den Haag.

EEN ENGELSCH MIJL.

„Long”	Nieuwer-Amstel.
„Distance”	Leiden.
L. H. v. d. Roovaart	Scheveningen.
J. W. Spijks	Bennebroek.
J. D. Houtman	Haarlem.
R. Schut
R. Anema	Scheveningen.
„Ajan-Blanda”	Haarlem.

Ingeval het slechte weder aanhoudt zal de wedstrijd van Zondag uitgesteld worden, en zal ten 9 URE aan de ingeschreven een telegram verzonden worden. Voor de H. F. C. en H. V. V. aan de H.H. W. Mulier en C. Nolet.

ning der sport. Dan kunnen we onze krachten gelukkig nog beter gebruiken! En ik voor mij aarzel dan ook niet aan te raden om dit soort van arbeid in den vervolge liever over te laten aan automobielen en paarden. Werk voor jongelui, die zekeren trap van intellectueele ontwikkeling hebben bereikt, is dit niet.’

Pseudoniemen

Vader en moeder wilden vaak niet dat zoonlief zich met dat rare hardloopen bezighield. Dat ging ten koste

Starter Kruyt met Piet Soudijn (l) en George Buff (r)

van de studie. De jongelui uit die dagen waren echter niet voor  en gat te vangen en gingen gebruik maken van schuilnamen. Hierbij legden de jongens een grote originaliteit aan de dag. Bij de opsomming van de nationale records uit die tijd vinden wij daarvan nog de sporen. Wat te denken van de Nederlandse kampioenen over de 10 Engelse mijlen, kort v or de eeuwwisseling: in 1892 won Distance (Otto Hisgen), in 1897 heette de winnaar Runaway (Frans Sparnaay), in 1898 was Simplex (Wim Theunissen) zijn opvolger.

Mooie voorbeelden van vreemde en originele schuilnamen zijn er te over. Willem Buskop noemde zich Abraham Prikkie. Louis van Ham bediende zich van de schuilnaam Generaal. De al genoemde Carel Jibben liep onder het pseudoniem Chronometer. Zijn zoon liet zich als Chronometer II gelden. Veel namen waren gerelateerd aan Engeland, de

bakermat van de atletiek. Wij noemen Lightfoot, Swift, Distance (Chas Peters), The Runner (Wim van Gent), Never Change, No Chance, New Rapid, Long, Never Goal, Forward, Rapid (G. Booth), Left Wing en Pacemaker. Andere schuilnamen die wij uit curiositeit aan de vergetelheid onttrekken, zijn: Ajam Blanda (P. Calcoen), Sirene, Cavalier Seul (Johan Meyer), Jowispi, Bellon, Atjo, Korporaal, Pim (Wim W rpel), Batoe (Jan Stok), Jimmy Joe, Wimmy, Cesar, Tim, Cursor, Niagib, Boby, Babi, Boli, Solo, Faust, Germania (Jan Schut), en Kleine Jacques. Een heel goede was Epantant, het Franse equivalent voor zeer sterk. Trappadoelie (L. Weinthal), ook zo’n fraaie! Zouden we honderd jaar later een prijs moeten toekennen voor het origineelste en van veel zelfkennis getuigend pseudoniem, dan gaat die naar de atleet die zich liet aanspreken als Tortue, het Frans voor schildpad. Zelfkennis had ook degene die zich als Derner liet inschrijven. Een andere atleet liet zich Kelly noemen, afgeleid van Kellenbach. Hij was in 1892 nationaal kampioen op de 100 meter in de ongeloofwaardige tijd van 10,4. Als organisator zat hij bij de Unie op de goede plaats. Bij de Olympische Spelen van 1928 in Amsterdam had hij de algehele

technische leiding in handen.

Hij was van 1929-1935 voorzitter van de zwembond. In 1932 was hij bij de Olympische Spelen van Los Angeles chef de mission van de Nederlandse ploeg.

Gerrit van Assendelft kwam op wedstrijden uit onder het pseudoniem

↑ Willem Buskop alias Abraham Prikkie

↓ Louis van Ham alias Generaal

Choppy. Hij vestigde in 1898 nationale records op de 1000 en 1500 meter. Van Assendelft misleidde zijn ouders door broekje, shirt en schoenen bij zijn vereniging Pro Patria te verbergen en die door anderen te laten wassen.

Het lopen onder schuilnamen nam zulke grote vormen aan, dat het publiek er tegen in opstand kwam.

De toeschouwers wisten niet meer wie wie was en vonden het gebruik van pseudoniemen laf. Na 1900 kwamen schuilnamen nog maar weinig voor.

Adriaan Paulen, die als eerste Nederlander in 1920 een individuele olympische finaleplaats bereikte, maakte in zijn nadagen ook gebruik van een pseudoniem. De latere voorzitter van achtereenvolgens de KNAU, de Europese Commissie (later Europese Atletiek Associatie) en de IAAF liet zich inschrijven als Paul Coleman. Hij refereerde daarmee aan zijn werkzaamheden als ingenieur bij de Staatsmijnen in Limburg. Paulen kreeg in 1937 een boete van één gulden, omdat hij voor het voeren van zijn schuilnaam geen verzoek had ingediend.

De Zeeuw Staf Dobbelaere, ondergedoken bij de later omstreden Gerard Burger, kwam in de oorlogsjaren uit onder de naam 'Guus Vrij'. Hij had de achternaam aangenomen van het dienstmeisje van de familie Burger. Staf Dobbelaere speelde een belangrijke rol in het Rotterdamse verzet.

Een van de laatsten die onder een schuilnaam liep, was in de jaren vijftig de Delftse student en verdienstelijk 1500 meterloper Klaas Knop. Hij verschool zich achter de naam Stada.

Voor beter gesitueerden

De angst van atleten zich in sportkleding op straat te begeven nam geleidelijk af. *'Van lieverlee'*, aldus

Start 100 meter in 1893 op het terrein van Sparta in Rotterdam, tweede van links is John Spinks

Mulier, 'gooiden de boerenjongens niet meer met steenen, de menschen vonden korte broekjes en bloote benen niet langer onzedelijk en de heeren doktoren constateerden dat je bij hardloopen niet dood viel. Langzamerhand groeide de sportbeoefening uit tot een bezigheid voor de beter bedeeden, zij het dat velen hier voor niet durfden uitkomen.'

In het Boek der Sporten van Jan Feith uit 1900 merkt de schrijver op: *'De gegoede burgers zijn tot dusverre uitsluitend de eenige klasse in ons land die aan sport doet. Zij heeft genoeg middelen om zich de weelde van een duren sport te veroorloven. Doch voor de mingevoede kringen onzer burgerij en den minderen man is tot nu toe het beoefenen van een of andere sport een ideaal gebleven.'* Clubs werden in de beginperiode uitsluitend opgericht door jongeren van goeude stand. De meesten van hen waren leerlingen van een gymnasium of een andere instelling voor hoger onderwijs. Dat voor hen de Griekse en Romeinse geschiedenis een belangrijke rol speelde, blijkt uit de namen Olympia, Hercules,

Pro Patria, Hermes, Sparta, Xerxes, Achilles, Ajax, Fortuna, Leonidas, Neptunus, Poseidon en Unitas. Hun initiatief was opzienbarend.

Het was in die kringen niet gebruikelijk, dat men zich overgaf aan het beoefenen van sport of openbaar vermaak. Men liet zich door anderen vermaken.

De activiteiten van de jongelui pasten niet bij het burgerlijk fatsoen dat de betere stand in die tijd voor-

stond. Wat niet veranderde, was de klassenscheiding. Werklieden, handarbeiders en ongeletterden konden door strenge ballotage-regels geen lid worden. Vóór 1900 hadden deze bepalingen weinig nut, Jan Boezeroen had geld noch tijd sport te beoefenen. Hij werkte van maandagmorgen vroeg tot zaterdagavond laat voor een karig loon. Dat veranderde in 1900 en 1919 door het invoeren van wetten die de arbeidsduur beperkten. De toene- ming van vrije tijd bracht de lagere klasse ertoe ook verenigingen op te richten. De eliteclubs maakten zich ernstige zorgen over deze ontwik- keling. De omgang met en de inmenging van volksclubs was voor hen volstrekt onacceptabel. Voor de elite verdween de statusverhogende werking, waarmee zij zich konden onderscheiden van de massa. Veel van hun clubs verdwenen van het toneel. Een aantal ging over op andere takken van sport, vooral cricket en hockey. Een voorbeeld is de wedstrijd van 6 juli 1913 op het HVV-terrein in Den Haag. Hierover verscheen in de pers het volgende verslag: *'Het vorstelijk 's Gravenhage is in het wezen der zaak geen stad voor athletische oefeningen. De Hagenaars zijn er te deftig voor en deze tak van sport – ge moet me dit ten goede houden – is veel te goedkoop om ooit deftig te worden. Dit is te betreuren, zoolang de athletiek, voor een groot deel althans, haar meest ijverige adepten in het deftigste dorp van Europa uit de maatschappelijk minder goed gesitueerde klas- sen blijft recruteeren.'*

Go as you please races

In 1893 was al sprake van 'go as you please races'. Deze wegwedstrijden over langere afstanden zijn vele jaren populair geweest. Het hardlo- pen werd afgewisseld met snelwan-

Programma.		Prijs 10 oonts
Internationale Athletische Wedstrijden.		
UITGESCHREVEN DOOR DEN		
Nederlandschen Voetbal- & Athletiek Bond.		
OP ZATERDAG 14 OCTOBER 1893.		
1.	100 METER MET VOORGIFFT voor Jongens die den leeftijd van 16 jaar nog niet bereikt hebben, nationaal.	1ste prijs: Kunstvoorwerp. 2de prijs: Kunstvoorwerp. 3de prijs: Kunstvoorwerp.
2.	604½ METER VAN MEET, Kampioenschap van het vasteland.	1ste prijs: Bronzen Med. uitgereikt door H.M. de Koningin-Widuwe-Regentes, hencoren een Kunstvoorwerp. 2de prijs: Zilveren Medaille. 3de prijs: Bronzen Medaille.
3.	BESLISSING VAN No. 1.	
4.	WORSTELLEN, nationaal.	1e prijs: Verguld Zilveren Medaille, uitgereikt door de Amsterd. Athletische Club. 2e prijs: Zilveren Medaille. 3e prijs: Bronzen Medaille.
5.	100 METER, KAMPIONSCHEP VAN NEDERLAND, nationaal.	1e prijs: Kunstvoorwerp, uitgereikt door den Heer F. A. L. de Graaf, Amsterdam. 2e prijs: Zilveren Medaille, uitgereikt door den Heer G. J. Bogen, Utrecht. 3e prijs: Bronzen Medaille.
6.	2e RONDE WORSTELLEN.	
7.	VERSPINGEN, Internationaal.	1ste prijs: Verguld Zilveren Medaille, uitgereikt door het Sportklub „de Athlet“. 2de prijs: Zilveren Medaille. 3e prijs: Bronzen Medaille.
8.	BESLISSING VAN No. 5.	
9.	1600 METER MET VOORGIFFT, Internationaal.	1e prijs: Verguld Zilveren Medaille. 2e prijs: Zilveren Medaille. 3e prijs: Bronzen Medaille.
10.	3e RONDE WORSTELLEN.	
11.	100 METER MET 10 HINDEREN VAN MEET, Internationaal.	1e prijs: Verguld Zilveren Medaille. 2e prijs: Zilveren Medaille. 3e prijs: Bronzen Medaille.
12.	BESLISSING WORSTELLEN.	
13.	CLUBRACE I.K.M. VAN MEET, Nationaal.	Prijzen: Zilveren Medaille uitgereikt door H. M. de Koningin voor den eerste, autokoudien dachmeier. Bronzen * * * * * Eersten * * * * * Derden * * * * *

delen, omdat de atleten fysiek nog niet in staat waren de langere afstanden in één ruk hardlopend af te leggen. Zo'n race ging meestal van dorp tot dorp. Als variant organiseerde men in de begintijd ook wedstrijden, waarbij het verplicht was bepaalde gedeelten van het traject snelwandelaars en andere delen hardlopend af te leggen. Fietzers begeleidden de atleten. Vaak was het aantal deelnemers groter dan het aantal fietzers. Dat was nog wel eens reden voor deelnemers, bij een bocht of een onoverzichtelijk gedeelte van het parcours, van het verplichte snelwandelen over te gaan op hardlopen. De organisatoren waren echter ook niet dom. Zij gingen in de tegenaanval door gebruik te maken van bespieders die languit in het gras en verscholen in struiken de voorbijtrekkende snelwandelaars in de gaten hielden. Het gebeurde herhaaldelijk dat een bedrieger aan de finish tot zijn schrik merkte, dat hij was gediskwalificeerd. Het was ook geen uitzondering dat stiekem een touwtje werd gespannen tussen de fiets van de helper en de loper. Vaak moedigden begeleidende fietzers hun favorieten aan met ritmisch geroep, met het opzeggen van ritmische versjes of met het op de maat bellen met de fietsbel.

Bij dergelijke wedstrijden waren de deelnemers verstoken van faciliteiten. De atleten wasten zich in een emmer water. Kleedgelegenheden waren er amper. Raakte een deelnemer vermoeid, of wilde hij verkoeling, dan haalde een verzorger bij een boerderij een emmer water die hij over het hoofd van de atleet uitgoot.

De eerste verenigingen

Al vóór de oprichting van de NAU in 1901 hielden veel clubs zich met

De bedrieger gepakt naar een tekening van Pim Mulier

De Damiaatjes uit Haarlem met veel recordhouders en kampioenen. V.l.n.r. bovenste rij: H. v.d.Griendt, Chas Peters, J.Houtman, Klaas Pander; zittend: R.Anema, P.Calcoen, Pim Mulier (met sherp) Vorstman, Witteveen en de legendarische Jaap Eden. Op de voorgrond zittend: R.Schut en Menten

atletiek bezig. Wij komen namen tegen van de De Damiaatjes uit Haarlem, ASC (Amsterdamsche Sport Club), AAC (Amsterdamsche Athletische Club) en De Germaan uit Amsterdam, Hollandia uit Den Haag, De Bataaf uit Den Haag, AV.'s Gravenhage, Hercules uit Rotterdam, Sparta uit Haarlem, Kracht door Volharding uit Haarlem en ZAC (Zwolsche Athletische Club). Deze verenigingen bestaan niet meer. Andere clubs bestaan nog wel, al hebben zij atletiek niet meer in hun pakket: UDI uit Arnhem (handbal), Koninklijke UD uit Deventer (cricket en voetbal), Koninklijke HFC uit Haarlem (voetbal), Quick uit Nijmegen (voetbal), Vitesse uit Arnhem (voetbal), Sparta uit Rotterdam (voetbal) en de IJSc-club Haarlem en Omstreken. Het in 1895 opgerichte Pro Patria uit Rotterdam, is de oudste atletiekclub van Nederland. Pro Patria is als enige KNAU-vereniging ook lid geweest van de Nederlandsche Athletiek Bond, de voorloper van de Unie. Het is jammer dat in de naam

PAC, een afkorting van Pro Patria-ALO-Combinatie, het oudste stukje atletiekhistorie niet duidelijker naar voren komt.

De in 1896 opgerichte Dordtse Krachtsport & Athletiekvereniging Hercules beoefent atletiek, gewichtheffen en worstelen. Maar Hercules gaf zich pas in 1918 op als lid van de NAU.

Pro Patria en Hercules zijn niet de enige clubs die tachtig jaar of meer meelopen in Unieverband. Wij noemen Daventria uit Deventer (1906), Haag Atletiek (V & L 1913), PSV uit Eindhoven (1913), AAC uit Amsterdam (1914), Blauw Wit uit Amsterdam (1917), GVAV-Rapiditas uit Groningen (1917), PEC 1910 uit Zwolle (KNAU-lid sedert 1919), Rotterdam Atletiek (DOS 1919) en HAV (nu AV) Haarlem (1920). Enkele van deze clubs kregen na fusies andere namen, waarbij de oprichtingsdatum van de oudste club in de statuten bleef gehandhaafd. In dit rijtje ontbreken de clubs die wel vóór 1920 werden opgericht, maar die zich op een later tijdstip bij de KNAU hebben aangesloten. Naast Sparta (Rotterdam), Vitesse (Arnhem) en Blauw Wit (Amsterdam) zijn meer belangrijke voetbalclubs lid van de (K)NAU geweest, waaronder Ajax (Amsterdam), Feyenoord (Rotterdam), NAC (Breda), NEC (Nijmegen), MVV (Maastricht), Xerxes (Rotterdam), VOC (Rotterdam), Excelsior (Rotterdam) Neptunus (Rotterdam), SVV (Schiedam),

Juryleden van Sparta Rotterdam met vaandel bij een wedstrijd in 1893

De Spartaan (Amsterdam), AFC (Amsterdam), DWS (Amsterdam), De Volewijckers (Amsterdam), UVV (Utrecht), Velox (Utrecht), DFC (Dordrecht), Quick (Nijmegen), HBS (Den Haag), HVV (Den Haag), VUC (Den Haag) en Be Quick (Groningen).

Sommige clubs hadden een vaandel. Het onthullen was een belangrijke gebeurtenis en ging met veel ceremonieel vertoon gepaard. Het vaandel ging mee naar wedstrijden, maar was ook aanwezig bij huwelijken en begrafenissen.

Veel clubs leven na fusies voort onder een andere naam. Het gebrek aan kader en trainers werd vanaf de jaren zestig een steeds groter probleem. Daarom werd gefuseerd en ontstonden grote concentraties. Olympia uit Geleen en Sittardia uit Sittard gingen verder als Unitas. AVA uit Alkmaar, Olympus uit Alkmaar en Doves uit Heiloo besloten eveneens tot samengaan. Zo ontstond in Heiloo de vereniging Trias. Al eerder waren de atleten van het in 1942 opgeheven Quick uit Amsterdam overgegaan naar AV'23. Estafette uit Amsterdam liet zich opnemen in Blauw Wit. Alle vrouwenclubs verdwenen door fusies, opheffing of door het openstellen van het lidmaatschap voor mannen. Als laatste vrouwenclub ging ADA in

de jaren negentig samen met AAC, waarbij de naam AAC bleef gehandhaafd. Het aantal verenigingen in Rotterdam werd verkleind door het samengaan van Pro Patria, ALO en Victoria. Zij gingen verder onder de naam PAC. Hollandia stapte met DOS, Minerva en SCR in de nieuwe combinatie AVR, na fusie met Metro nu Rotterdam Atletiek. In Den Haag hadden de fusies ook een sneeuwbaaleffect. Celebes en LDA vormden Haag'68 dat later met V & L en Trekvogels als combinatie V & L/TC ging heten. V & L/TC en Olympia'48 werden Haag Atletiek. In Haarlem liet Atmodes (Atletiek Moeder Der Sporten) zich opnemen in AV Haarlem, nadat al eerder GITA het veld had geruimd. In Enschede sloten Memphis en RKEAV zich aaneen tot Fortis, later gingen Fortis en Tion verder onder de naam AC TION. In Groningen gooiden het al-oude Brunhilde, AVG 1926 en Nurmi alle sentimenten overboord en gingen als Argo'77 verder door het leven. Dat waren niet de enige succesvolle combinaties. In Arnhem vonden Cialfo en Kometen elkaar in Ciko'66. In Nijmegen smolten Union en Numaga samen tot UNC (Union Numaga Combinatie), daarna besloten UNC en de atleten van Quick tot de nieuwe vereniging AV Nijmegen. Het Amsterdamse Atos is ook een goed voorbeeld van een geslaagde

fusie van OSV (Oostzaanse Sport Vereniging) en Atletika (vroeger De Volewijckers). Lionitas in Leeuwarden is een uitvloeisel van (eerst) Vitesse en het latere Marathon. In Zeeland gingen Atletica, Dynamo '70, Sporting Walcheren en de atletiekafdeling van Marathon op in Dynamica. ACE in Eindhoven sloot zich aan bij PSV. Datzelfde deed het Utrechtse Athleta door in Hellas op te gaan. Holland en De Bataven gingen verder als Leiden Atletiek. Elders kwamen nog meer fusies tot stand.

Door de samenvoegingen is veel traditie en historie verloren gegaan, opgeofferd aan het streven naar efficiëntere en betere clubs. Soms viel daardoor de concurrentie weg en dat werkte niet stimulerend. Toch hebben de talrijke fusies in de meeste gevallen geleid tot sterkere clubs, kwantitatief groter – duizend leden is al lang geen uitzondering meer – en vaak ook met beter gekwalificeerde trainers.

Zonderling was de naam van een club uit Deventer, NJI-SRI. De betekenis hebben wij niet kunnen achterhalen. Wat te denken van de 'Deutscher Turnverein' uit Amsterdam en de Westerspeeltuin, eveneens uit Amsterdam, (bestaat nog steeds) die ooit lid waren van de Unie. De KNAU kent en kende ook politieverenigingen: HPSV (Den Haag), APSV (Amsterdam), GPSV (Groningen), Hermandad (Rotterdam) en de Goudse Politie Sport Vereniging. Niet te vergeten de Koninklijke Marechaussee uit Apeldoorn en Tilburg. Een aantal studentenclubs is ook lid van de Unie. Maccabi uit Amsterdam en Rotterdam en HAKOA uit Groningen waren specifiek joodse verenigingen. Tegen het einde van de eeuw meldde zich een nieuwe Amsterdamse vereniging: 'The Dutch Gay and Lesbian Athletics', als uitvloeisel van de in 1998 in Amsterdam gehouden Gay Games. Opvallend is dat enige tijd veel clubs met dezelfde naam waren aangesloten bij de KNAU. In 1928 kwam de naam Sparta negenmaal voor. Zes clubs gingen als Olympia door het leven. De namen DOS, Excelsior, Quick, UDI en Wilhelmina kwamen vier keer voor.